

J. C. H. Blom, *Burgerlijk en beheerst. Over Nederland in de twintigste eeuw* (Amsterdam: Balans, 1996, 272 blz., f45,-, ISBN 90 5018 343 3).

Zeven jaar na zijn eerste bundel *Crisis, bezetting en herstel* met tien studies over Nederland tussen 1930 en 1950 heeft Blom negen nieuwe opstellen bij elkaar gezet. Zij bestrijken een veel ruimere periode en thematiek en zijn tussen 1986 en 1995 eerder gepubliceerd. De bundel getuigt van een gestage productiviteit, die alleen al bewondering afdwingt als men beseft dat een aan een universiteit verbonden wetenschapper, wat Blom op het moment van verschijnen van de bundel nog net was, in toenemende mate door allerlei beslommingen van het eigenlijke werk wordt afgehouden. Bewondering dient zich echter in de eerste plaats te richten op de kwaliteit en vanuit dit gezichtspunt bezien heeft Blom er zonder meer recht op. Ook daar waar hij het heel bescheiden heeft over een essay in de letterlijke betekenis van het woord, 'een probeersel dus' (225), is er mijns inziens sprake van een geslaagde onderneming. Zonder uitzondering handelen de opstellen over relevante thema's uit de recente Nederlandse geschiedenis, waarbij Blom zich meestal presenteert als de commentator die wil uitleggen en verklaren. Hij doet dat op basis van een grondige kennis van de literatuur en de bronnen en met een scherpe blik voor het essentiële. De opstellen zijn geschreven in een taal zonder opsmuk, zodat zich ongetwijfeld ook een publiek buiten de wetenschap zal laten aanspreken.

De ondertitel van de bundel geeft al aan dat de onderwerpen nogal gevarieerd zijn. Het eerste en tevens langste opstel gaat over het vrijzinnig protestantisme als (afnemende) inspiratiebron voor de VPRO vanaf de oprichting in 1926 tot 1968, toen de bron bleek te zijn opgedroogd en deze radio-omroep zich nogal radicaal losmaakte van zijn oorsprong. Hierna behandelt Blom de claim van de nationaal-gereformeerde richting op het karakter van de Nederlandse samenleving. Uiteraard ontbreekt de bezettingstijd niet. Blom heeft over deze periode liefst vier opstellen opgenomen: over de Algemene Rekenkamer, de gijzelaars van Sint Michielsgestel en Haaren, de herdenkingscultuur na 1945 met de lotgevallen rond het nationaal monument op de Dam als accent en ten slotte over de geschiedschrijving van L. de Jong. Na een faire analyse van Ger Harmsens studies over de arbeidersbeweging, waarbij erkenning van verdiensten en kritiek goed in balans blijven, volgt een heldere beschouwing van de positieve waardering van de samenleving voor de krijgsmacht in de jaren vijftig, die op zich niet past in de traditie, maar waarvoor de verklaringen voor de hand liggen: de na 1945 gewijzigde positie van Nederland in de wereld en de welhaast vanzelfsprekende bevattelijkheid voor het anti-communisme van de Koude Oorlog. In het laatste opstel worden de veranderende opvattingen over de vrouw sinds de jaren dertig beschreven.

Dit korte overzicht geeft aan dat Blom zich op uiteenlopende terreinen durft te bewegen. Nogmaals: hij doet dat erudiet, want met grote kennis van zaken. Wel rijst de vraag, waarom hij het nodig heeft gevonden om deze opstellen nog eens uit te geven. Die vraag dringt zich op omdat ze allemaal van vrij recente datum zijn en bepaald niet moeilijk zijn op te sporen. Het kan evenwel zin hebben om wat verspreid ligt desondanks te bundelen, als men als auteur van detailstudies de overtuiging heeft de visie van waaruit wordt geschreven, aldus te kunnen aanscherpen; de afzonderlijke stukken krijgen dan vanzelf een meerwaarde. In het korte woord vooraf lijkt Blom te suggereren door zo'n overtuiging te zijn gedreven. Daar noemt hij de opstellen negen variaties op het thema 'Nederland als een burgerlijke samenleving, waarvan beheersing (bij voorkeur zelfbeheersing) zo'n belangrijk thema is' (7). De titel van de bundel versterkt die suggestie.

Hier wringt voor mij de schoen. Mij is bijvoorbeeld niet duidelijk geworden wat de op zich knap uitgevoerde reconstructie van het beleid van de Duitsers ten aanzien van de gijzelaars nu precies zegt over het burgerlijk gehalte van de Nederlandse samenleving. Bedoelt Blom echt

dat we De Jong en Harmsen moeten beschouwen als prototypen van het burgerlijke en van zelfbeheersing overlopende Nederland of dat we hun geschiedschrijving moeten zien als een representante van een hoofdstroming in dat Nederland? Wat illustreert de studie over de rekenkamer meer dan het functioneren van de Nederlandse bureaucratie en het overheidsbestuur in de bijzondere omstandigheden van de bezetting? Met uitzondering van het opstel over de opvattingen over de vrouw zou men bij iedere bijdrage eigenlijk wel de vraag kunnen stellen naar de samenhang met de in de *Geschiedenis van de Nederlanden* uit 1993 zo scherp uitgetekende visie op het burgerlijke Nederland.

Nu Blom ervoor heeft gekozen om de diverse stukken ongewijzigd te herdrukken en zonder nadere toelichting er een 'burgerlijk en beheerst' lintje om heeft gevlochten, moet mijn conclusie luiden: een overbodige bundeling van voortreffelijke opstellen.

J. Bosmans

C. Blotkamp, ed., *De vervoljaren van De Stijl, 1922-1932* (Amsterdam, Antwerpen: L. J. Veen, 1996, 400 blz., f89,90, ISBN 90 254 0712 9).

De Stijl als idee. Daar gaat volgens Carel Blotkamp het boek *De vervoljaren van De Stijl, 1922-1932* over. Maar is dat waar? *De vervoljaren van De Stijl* is een zeer boeiende bundel monografieën over Rietveld, Wils, Huszar en vooral Theo van Doesburg, spil en splitszwam van het kleine tijdschrift dat in kringen van ingewijden wereldfaam kreeg. *De vervoljaren* werd voorafgegaan door *De beginjaren van De Stijl* dat in 1982 verscheen.

De vervoljaren, de nieuwe bundel die net als de vorige onder redactie van Carel Blotkamp tot stand kwam, opent met een portret van Doesje (Theo van Doesburg) geschreven door Evert van Straaten. Van Doesburg, zo blijkt eens te meer uit het relaas van Van Straaten, was een bevlogen lastpak. Zelfs bij het Bauhaus in Weimar wist hij onrust te zaaien, en voor een deel was dat creatieve onrust. Voor een ander deel was hij een stemmingmaker die ook onder de medewerkers verdeelde en heerste.

Waartoe? Dat is de vraag. Had Van Doesburg ideeën over het moderne leven en de moderne kunst die aan De Stijl werkelijk handen en voeten gaven? Of was hij de begaafde amateur en allesweter die handig was in het propageren van een idee dat vooral door anderen niet met woorden, maar met kunstwerken werd ingevuld? En welke was die idee?

De Stijl, aldus Blotkamp, rustte op twee pijlers: 'de historicistische, omdat de Stijlkunst door de betrokkenen werd gezien als een logische en noodzakelijke consequentie van de historische ontwikkeling die er uiteindelijk toe zou moeten leiden dat de kunst geheel zou opgaan in het leven of de leefomgeving van de mens. De andere pijler is een essentialistische, omdat de kunstenaars van De Stijl hun beperkte arsenaal van beeldmiddelen voorstelden als de essentie, de zuivere kern van alle schilderkunst, beeldhouwkunst en architectuur; een soort universele vormtaal'. Vooral Mondriaan en Van Doesburg zouden zich in Blotkamps tekst kunnen vinden. 'De andere kunstenaars van De Stijl dachten soms wat minder categorisch', schrijft Blotkamp, om te vervolgen: "De Stijl als idee' zou dan ook beter vervangen kunnen worden door 'De Stijl als een cluster van ideeën". Welke die ideeën zijn, moet de lezer zelf ontdekken op zijn zoektocht door de negen monografieën die het boek bevat. De vraag blijft of Blotkamp in zijn inleiding toch niet uitvoeriger de ideeënleer van De Stijl had moeten schetsen tegen de achtergrond van én datgene waar De Stijl zich in Nederland tegen afzette én de internationale artistieke ontwikkelingen waar De Stijl deel van uitmaakte.

Het aardige van *De vervoljaren* is dat Blotkamp zich die vragen ook stelt. In zijn inleiding